

П. Карышковский.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЦЕНТР АНТИКОЗНАВСТВА ТА МЕДІЄВІСТИКИ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XIII

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 94(100)“-05/17”(08)

C773

Рецензенти:

І. В. Бруяко – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;

О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

І. В. Немченко – к.і.н., керівник Центру антикознавства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;

О. Б. Дьомін – д.і.н., проф. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

І. С. Гребцова – д.і.н., зав. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доц. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;

О. М. Луговий – к.і.н., доц. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;

В. В. Чепіженко – викл. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;

М. Д. Руссєв – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи (Кишинів, Молдова);

О. В. Сминтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;

С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Протокол № 5 від 18 лютого 2021 р.

C773 Стародавнє Причорномор'я. Випуск XIII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021. –
442 с.

ISBN 978-617-689-412-4

*Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів
XIII ювілейних читань пам'яті П. Й. Каришківського, міжнародної
конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12–13 березня 2021 р.*

Збірка видана за спонсорської підтримки

І. М. Ковалья, В. О. Кравця, В. В. Левчука та С. Парадісопулоса

ISBN 978-617-689-412-4

УДК 94(100)“-05/17”(08)

© Колектив авторів, 2021

© Одеський національний

університет імені І. І. Мечникова, 2021

³⁰ Ibid. P. 144–145.

³¹ Ibid. P. 146.

³² Taavitsainen I., Pahta P. Medical Writing in Early Modern English. Cambridge, 2011. P. 94.

³³ Ordronaux J. (ed.) Regimen sanitatis Salernitanum. Philadelphia, 1871. P. 79.

³⁴ Wear A. Knowledge and Practice in English Medicine, 1550-1680. Cambridge, 2000. P. 157–158.

³⁵ Erasmus of Rotterdam. The Godly Feast // Collected works of Erasmus. Colloquies. Vol. I. 1997. P. 198; Erasmus of Rotterdam. The Poetic Feast // Collected works of Erasmus. Colloquies. Vol. I. P. 404.

³⁶ Erasmus of Rotterdam. Letter XIII. To Beatus Renanus // Huizinga J. Erasmus and the Age of Reformation. Princeton, 1984. P. 225ff.

³⁷ Erasmus of Rotterdam. The Profane Feast // Collected works of Erasmus. Colloquies. Vol. I. P. 144–145.

Д. А. Димидюк (Львів)

НАКОНЕЧНИК ВАЖКОГО СПИСА З ТЕРИТОРІЇ ДВІНУ (X–XIII ст.)¹

У 1949 р. під час проведення археологічних розкопок у середньовічному місті Двін (Вірменія) археологами було знайдено наконечник списа, котрий одразу ж привернув до себе увагу істориків через свої великі розміри². Це важкий і широкий наконечник з плоским у розрізі лезом овалоподібної форми. Лезо по боках наконечника заокруглене, натомість вістря загострене, хоч і частково знищене (рис. 1).

Фізичні характеристики наконечника:

Матеріал – залізо

Вага – 925 г

Довжина збереженого наконечника – мін. 39 см

Довжина вістря – мін. 31 см

Довжина втулки – мін. 8 см

Ширина леза – 5,5–6 см

Діаметр втулки (кругла у розрізі) – 4–5 см

Беручи до уваги невелику кількість археологічних знахідок зброї з території Вірменії, а також брак будь-яких серйозних публікацій на тему середньовічного вірменського озброєння, знахідка поданого наконечника викликає особливий інтерес і заслуговує на окремий аналіз³.

*Рис. 1. Важкий спис з Двіну,
Вірменія (X–XIII ст.). Музей історії
Вірменії (Єреван) (1906/123/49).
Фото автора.*

*Рис. 2. Важкий спис з Анберду
(X–XIV ст.?), Вірменія. Взято з:
Հարությունյան Ս. Ալբերդի
Երևան, 1978. ԱԿ. 56.*

Аналіз знахідки у вірменській історіографії. У вірменській історіографії короткі згадки про цей наконечник зробили Каро Гафадарян, Валентина Абрамян і Бабкен Аракелян⁴. Спис вперше був опублікований у праці К. Гафадаряна, втім у ній не містилось інформації про датування наконечника. Б. Аракелян був єдиним, хто запропонував датування цього артефакту X–XIII століттями, однак не надав для цього жодної аргументації. Окрім цього, згаданий історик вважає, що поданий спис можна ідентифікувати з терміном «*Ակունք*» (мкунд), котрий часто зустрічається у середньовічних хроніках і, на думку дослідника, може означати «важкий спис»⁵. Більш детальної інформації про розмір, вагу чи форму списів у вірменських хроніках не подано.

Що ж стосується пошуку аналогій серед археологічних знахідок з території Вірменії, то тут варто звернути увагу на один великий спис, знайдений в Анберді (рис. 2), який, на думку Сергія Арутюняна, є подібним до описаної вище знахідки з Двіну. Це плоский наконечник лавроподібної форми, краї котрого загострені по всій довжині, в той час як центральна частина є товстою. Довжина наконечника сягає 38 см, довжина леза – 24 см, ширина леза – 4 см, довжина втулки – 15 см, діаметр круглої втулки – 4 см⁶.

Важливим є питання, як і в якій спосіб такі списи могли використовуватись на полі бою. К. Гафадарян і С. Арутюнян вважають, що обидва вищезгадані списи (з Двіну та Анберду) були занадто масивними і важкими для піхотинців, адже вони не могли б ним ефективно наносити удари у бою та швидко пересуватися, чого не скажеш про вершника, котрий на швидкості міг би завдати ним сильні ушкодження⁷.

На жаль, ми не можемо до кінця погодитись з такими висновками. Ба більше, вважаємо, що ситуація виглядала повністю протилежно, про що буде йти мова далі.

Порівняння та аналогії. У візантійських трактатах часів Македонської династії (843–1204) знаходимо інформацію про існування важкого списа – «менауліону» («*menaulion*»)⁸. Вважається, що «менауліон» використовувався піхотинцями супроти важкоозброєних вершників⁹. Спис під кутом обпирався у землю, керуючи наконечник у сторону ворога. При наїзді на такий спис вершник міг випасти зі свого сідла, а кінь і зовсім міг загинути від отриманих травм¹⁰. Довжина цілого списа (менауліону) сягала 2,7–3,6 м¹¹, а наконечника – 35–47 см¹², що співвідноситься з нашими даними. Древко для такого списа виготовляли із суцільного грубого дуба¹³.

Якщо ж говорити про аналогії серед археологічних знахідок, то тут варто звернути увагу на територію Русі, де подібні наконечники були описані А. Кірпічниковим і виділені в окремий тип – IVA. Це були т.зв. «рогатини» – важкі списи лавроподібної або овалоподібної форми, плоскі у розрізі, котрі з'явилися на території Русі у XII ст. Дослідник вважає, що їх використовували переважно у мисливських цілях. Наприклад, у Галицько-Волинському літописі під 1255 р. є згадка, що Данило Романович, полюючи на вепрів «сам ото убив їх рогатиною три»¹⁴. Також вони могли використовуватися піхотинцями у бойових цілях супроти вершників, але не кавалеристами, адже для останніх вони були занадто важкими. Для порівняння, наконечники простих списів важили 200–400 г, в той час як рогатин – близько 800–1000 г. Фізичні характеристики віднайдених рогатин повністю корелюються із знахідкою з Двіну¹⁵.

Висновки. Беручи до уваги наведені вище порівняння із візантійськими та руськими джерелами, вважаємо, що поданий спис з Двіну міг використовуватися піхотинцями у мисливських цілях або ж у боротьбі супроти кавалеристів. Спис під кутом обпирався у землю, керуючи наконечник у сторону вершника. Датування цієї знахідки точно не встановлене, проте припускаємо, що подібного типу списи

могли з'явитися ще у X ст., беручи до уваги перші згадки про використання важких списів у візантійських хроніках (X ст.). Відомими є також важкі списи («рогатини») з території Русі, де вони поширились з XII ст.

Вважаємо, що вищезгадане датування списа Б. Аракелянном (X–XIII ст.) можна вважати відносно вірним. На жаль, точніше датувати подану знахідку не можемо через брак інформації про обставини її знайдення.

Зауважимо, що у даній роботі ми не використовували зображувальні джерела для проведення порівнянь через схематичність представлення наконечників списів на них, адже існує великий ризик проведення хибних та неточних паралелей.

¹ Подана публікація була підготовлена за підтримки гранту від Міжнародного Вишеградського Фонду (International Visegrad Fund, ID #52010279), за що автор виражає Фонду щире подяку.

² Перші дослідження Двіну розпочалися під керівництвом Смбага Тер-Аветісяна і тривали з 1937 до 1939 рр. Опісля Другої світової війни розкопки продовжились під керівництвом Каро Гафадаряна (1946–1976) і Арама Калантаряна (1977–2009). Обидва археологи вважаються головними дослідниками і популяризаторами історії Двіну та середньовічної Вірменії в цілому.

³ Більше про це: Dymydyuk D. The Relief on the Door of the Msho Arakelots Monastery (1134) as a Source for Studying Arms and Armour of Medieval Armenian Warriors. *Studia Ceranea*. Vol. 9. 2019. P. 205–248; Dymydyuk D. «Poimanie Chrystusa». Miniatury ormiańskie z X-XI wieku jako źródło do historii uzbrojenia Armenii epoki Bagratydów (wprowadzenie do problematyki) // *Acta Militaria Mediaevalia*. T. XVI. 2020 (готується до друку).

⁴ Ղաֆադարյան Վ. Դժին քաղաքը և Նրա պեղումները 1937–1950 թթ. Երևան, 1952. Էջ. 163–164; Արահամյան Վ. Արիեստները Հայաստանում IV–XVIII դդ., Երևան, 1956. Նկ. 24:3; Առաքելյան Բ. Քաղաքները և արիեստները Հայաստանում IX–XIII դդ., Երևան, 1958. Էջ. 146–148, Նկ. 18; Аракелян Б. Армения в IX–XIII вв. // Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья IV–XIII века. под. ред. С. Плетнева. Москва, 2003. С. 342–343, рис. 157:7

⁵ Առաքելյան Բ. Քաղաքները և արիեստները Հայաստանում IX–XIII դդ. Էջ. 145–146, Նկ. 18ա. Главным аргументом цієї версії виступає згадка з твору Мовсеса Каланкатуаци (VII/X ст.), котрий, описуючи озброєння однієї армії, згадує про «міцні і товсті списи» [«թանձր և ստուար սկնդով»]. – Мовсес Каланкатуаци. История страны Алуанк. пер. с арм. Ш. Смбагяна. Ереван, 1984. С. 31; Մովսես Կաղանկատուացի. Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի. Խմբ. Բ. Առաքելյան. Երևան, 1983. Էջ. 21.

⁶ Հարությունյան Ս. Անբերդ. Երևան, 1978. Էջ. 82, Նկ. 56.

7 Ղաֆաղարյան Կ. Դժին քաղաքը և նրա պեղումները 1937–1950 թթ. Էջ. 163, Ակ. 144; Հարությունյան Ս. Անբերդ. Էջ. 82.

8 A tenth-century Byzantine military manual: the Sylloge Tacticorum. trans. G. Chatzelis & J. Harris. London, 2017. № 38:3, 47:16, p. 127-128; Porphyrogenetos C. The Book of Ceremonies. trans. A. Moffat, M. Tall. Leiden, 2012. № II:44); The Praecepta Militaria of Nikephoros Phokas // Sowing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century. ed. E. McGeer. Washington, 1995. P. 16; The Taktika of Nikephoros Ouranos // Sowing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century. ed. E. McGeer. Washington, 1995. P. 92.

Зауважимо, що в X ст. відбувся різкий зріст кількості згадок слова «менауліон» у тогочасних хроніках – від 300 згаданих в «Sylloge Tacticorum» («Збірка з тактики») до 1600 в «Стратегії імператора Никифора» («Praecepta Militaria») – Anastasiadis M. On handling the menavlion // Byzantine and Modern Greek Studies. 18. 1994. P. 4–5; Grotowski P. Arms and Armour of the Warrior Saints. Tradition and Innovation in Byzantine Iconography (843-1261). Leiden, 2010. P. 321.

9 Haldon J. Some Aspects of Byzantine Military Technology from the 6th to the 10th centuries // Byzantine and Modern Greek Studies. Vol. 1. 1975. P. 33; Haldon J. A Critical Commentary on The Taktika of Leo VI. Washington, 2014. P. 202–203; Kolias T. Byzantinische Waffen: ein Beitrag zur byzantinischen Waffen kunde von den Anfängen bis zur lateinischen Eroberung. Wien, 1988. S. 192–195; Anastasiadis M. On handling the menavlion. P. 1-10; Dawson T. Suintagma Hoplôn: the equipment of regular Byzantine troops, c. 950 to c. 1204 // A Companion to Medieval Arms and Armour. Ed. D. Nicolle. Woodbridge, 2002. P. 84; Dawson T. Byzantine Infantryman: Eastern Roman Empire c. 900-1204. Oxford, 2007. P. 7–8, 58; Grotowski P. Arms and Armour of the Warrior Saints. Tradition and Innovation in Byzantine Iconography (843-1261). P. 320–323.

Зазначимо, що у «Тактиці» Лева VI (X ст.) згадується, що менауліон міг використовуватися також й вершниками. Скоріш за все, тут мався на увазі якийсь інший вид списа, адже опис Лева не вказує на його важкість чи великий розмір – Лев VI. Тактика Льва. пер. В. Кучма. СПб., 2012. № VI:32, IX:78, XI:26, XIX:13-15, XIX:62.

10 Grotowski P. Arms and Armour of the Warrior Saints. Tradition and Innovation in Byzantine Iconography (843-1261). P. 322; A tenth-century Byzantine military manual: the Sylloge Tacticorum. № 47:16.

11 Тімоті Довсон пише про 2,3–3,1 м. – Dawson T. Fit for the Task: Equipment Sizes and the Transmission of Military Lore, sixth to tenth centuries // Byzantine and Modern Greek Studies. Vol. 31. 2007. P. 8.

12 The Taktika of Nikephoros Ouranos, P. 92; The Praecepta Militaria of Nikephoros Phokas, P. 16.

Зауважимо, що подібного типу важкий спис був знайдений на затонулому візантійському(?) кораблі у затоці Серче Лімані (XI ст.) на південному

узбережжі Малої Азії (довжина – 47,8 см.). – Schwarzer J. The weapons. // Serçe Limani: An Eleventh-Century Shipwreck. Ed. G. Bass, S. Matthews, R. Steffy, F. van Doorninck. Vol. 1. College Station, 2004. P. Fig. 21:8 (wp. 11), P. 370–372.

¹³ A tenth-century Byzantine military manual: the Sylloge Tacticorum. №38:3.

¹⁴ Літопис руський. Пер. з давньорус. Л. Махновця. Київ, 1989. – Рік 1255.

¹⁵ Кирпичников А. Древнерусское оружие. Вып. 2. Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX–XIII вв. Москва–Ленинград, 1966. С. 14.

А. О. Добролюбский (Одесса),

И. А. Смирнов (Николаев)

«...ЧТО ТУТ ХАН ИМЕЛ В ВИДУ...»?

«...Лошадь, как известно, не овца»

Александр Галич

Археологические поиски последних лет на одесском побережье позволяют очертить обширный ареал находок керамики XIV в. (рис.1) Такую датировку подтверждает и монета хана Абдуллаха, найденная на Приморском бульваре¹. Самым внятным объяснением нахождению этих обломков может быть то, что они оставлены крупным золотоордынским стойбищем.

Принято считать, что в этом районе были кочевья орды*, тумена, или «тмы» «князя» Хаджибея (Качибей), «от имени которого названо Качибейским солёное озеро в Диких полях по дороге как идти в Очаков» (М. Стрийковский, 1582). От этого озера и «является названным порт Качибей» (С. Сарницкий, 1585). Получается, что именно сюда Хаджибей (Качибей), вместе с остатками своей «тмы», отступил после поражения в битве у Синих Вод в 1362 г. Кто же мог «видеть» это стойбище?

Известно, что в 1507 г. Крымский хан Менгли-Гирей I выдал Великому князю Литовскому Сигизмунду I Старому ярлык с перечнем населенных пунктов, земель и вод, на управление которыми хан жалует свое соизволение. В их числе указан и некий «городок Ябу».

В 1870-е гг. Ф.К. Брун предположил, что «присутствие в ярлыке Ябу городка... сразу после Хачибеева Маяка ...позволяет искать его между Днестром и Южным Бугом»². Его «видел» в 1421 г.

* «Ордой» назывались ставки и войско самого хана, а также ставки и войска эмиров, темников и пр. Это же — тумен, тьма, улус, население, народ, юрт.

Перелік скорочень**Список сокращений****Abbreviations**

- АВ – Археологические вести
 АДУ – Археологічні дослідження на Україні
 АИМ – Археологические исследования в Молдавии. Кишинев, Штиинца.
 АИУ – Археологические исследования на Украине
 АКМ – Археологические культуры Молдавии. Кишинев, Штиинца.
 АО – Археологические открытия
 АП – Археологічні пам'ятки
 БАЭ – Бугская археологическая экспедиция
 БФ – Боспорский феномен
 ВДИ – Вестник древней истории
 ВХНУ – Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
 ДАОО – Державний архів Одеської області
 ДП – Древнее Причерноморье. Одесса.
 ЖМНП – Журнал Министерства народного просвещения
 ЗОАО – Записки Одесского археологического общества
 ЗООИД – Записки Одесского общества истории и древностей
 ИА АН УССР – Институт археологии Академии Наук УССР
 ІА НАН України – Інститут археології Національної академії наук України
 ИГАИМК – Известия Государственной академии истории материальной культуры
 ИИАК (ИАК) – Известия императорской археологической комиссии.
 ИИМК АН СССР – Институт истории материальной культуры Академии Наук СССР
 ИРАИМК – Известия Российской академии истории материальной культуры
 КККТ – Культурний комплекс Кукутень-Трипілля
 КСИА – Краткие сообщения Института археологии
 КСОГАМ – Краткие сообщения Одесского государственного археологического музея
 МАПП – Матеріали з археології Північного Причорномор'я
 МАСП – Материалы по археологии Северного Причерноморья
 МГУ – Московский государственный университет
 МИА – Материалы и исследования по археологии СССР
 НА ІА НАНУ – Научный архив Института археологии Национальной Академии Наук Украины

- НБУВ – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
НГУ – Николаевский государственный университет
НИЦ – Научно-исследовательский центр
НКМ – Николаевский краеведческий музей
НО – Надписи Ольвии (1917-1965). М., 1965.
НС – Нумизматика и сфрагистика
НЭ – Нумизматика и эпиграфика
ОАМ НАН України – Одеський археологічний музей Національної академії наук України
ОНУ імені І.І. Мечникова – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
РА – Российская археология
РАЕ – Российский археологический ежегодник. Санкт-Петербург.
СА – Советская археология
САИ – Свод археологических источников.
СП – Стародавнє Причорномор'я. Одеса
СХМ – Сообщения Херсонского музея
Тр. ГЭ – Труды Государственного Эрмитажа.
AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie: dokumenty. Lwów,
AHME – Analecta hymnica medii aevi
CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum
IGBR – Mihailov G. Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae. Serdicae, 1970. Vol.1. Ed.2.
IOSPE, I² (*IPE I*²) – Latyshev V. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae. Petropolis, 1916. Vol.1. Ed.2.
JRA – The Journal of Roman Archaeology
JRS – The Journal of Roman Studies
MPH – Monumenta Poloniae Historica
MS – manuscript – рукопис, манускрипт
RIC – The Roman Imperial Coinage. Зокрема: RIC II – Roman Imperial Coinage. Volume 2: Vespasian to Hadrian / Ed. Mattingly H., Sydenham E. A. London, Spink & Son, 1926.
SNG – Sylloge Nummorum Graecorum
SP – Stratum plus
ZDM – Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. I. Sułkowska–Kuraś i S. Kuraś. Wrocław
ZfN – Zeitschrift für Numismatik

<i>Зміст</i>	<i>Содержание</i>	<i>Contents</i>
<i>Немченко І. В.</i> 100-річчя Петра Йосиповича Карышковського (1921–1988).....		5
<i>Демин О. Б.</i> Путь к античной нумизматике: формирование научных интересов П. О. Карышковского		14
<i>Сапожников И. В.</i> К 100-летию профессора П. О. Карышковского: жизнь и творчество по сокращенной программе.....		21
<i>Избаи-Гоцкан Т. А., Колесниченко Е. А.</i> К вопросу о творческом наследии Петра Осиповича Карышковского		33
<i>Агульников С.</i> Комрат-ХV – новое поселение античного периода в Буджакской степи.		37
<i>Ardeț A.</i> A new reinterpretation of a type of North Pontic amphora discovered in Dacia at Drobeta.....		45
<i>Белецкая О. В.</i> «Czarnigrod, ubi Dniestr fluvius dictus mare intrat...» (Черный город в XIV-XVI вв.)		48
<i>Bodzek J.</i> Coins struck in the Black Sea Region donated by Stanislaw Mineyko in the collection of the National Museum in Krakow		57
<i>Бодзек Я., Мызгин К.</i> По разным сторонам стены: находки монет Боспорского царства на Верхнегерманском и Ретийском Лимесе....		61
<i>Булатович С. А.</i> Колхидки в собрании Одесского археологического музея		71
<i>Бурдо Н. Б.</i> 100-річний ювілей Марії Гімбутас		76
<i>Відейко М.Ю.</i> «Усатівські війни»: пошуки супротивника.....		83
<i>Главенчук А. В.</i> Объекты зооморфной скульптуры и технология их изготовления на позднепалеолитическом поселении Анетовка 2		89
<i>Головка О. Б.</i> Битва на р. Мозгава 13 вересня 1195 р. (причини, хід і наслідки конфлікту)		96
<i>Гордієнко Д. С.</i> Трансформації в українській торгівлі пізнього середньовіччя за дослідженнями Михайла Грушевського		103

<i>Гребенников В. Б.</i> История исследований поселений бронзового века в Нижнем Побужье.....	110
<i>Гребцова И. С.</i> Картины голландского караванджиста Геррита ван Хонтхорста в европейских музеях	116
<i>Грицюта О. О.</i> Експериментальні дослідження на базі Анетівської палеолітичної експедиції протягом польового сезону 2020 р.....	127
<i>Гуменний В. Л.</i> «ARMENIA...IN POTESTATEM P. R. REDACTAE»: Вірменія в контексті репрезентації римської політики на Сході в добу Траяна.....	132
<i>Демчук С. А.</i> Еразм Роттердамський, «Світське застілля» та «реформа» бенкету	138
<i>Димидюк Д. А.</i> Наконечник важкого списа з території Двіну (X–XIII ст.).....	145
<i>Добролюбский А.О. , Смирнов И.А.</i> «...Что тут хан имел в виду...»?	150
<i>Зелинский А. Л.</i> Антиох II и Родос во время II Сирийской войны: возможная цель военного альянса.....	158
<i>Иванова С. В., Красножон А. В.</i> Археологические поиски Хаджибейского замка.....	164
<i>Івлєв К. О., Сорочан С. Б.</i> Про типову кар'єру вченого ромєя XV ст. (за матеріалами сатиричного діалогу «Мазаріс»).....	173
<i>Кахидзе Э.</i> Исторические данные о крепости Апсар.....	179
<i>Кіосак Д.</i> До абсолютної хронології найсхідніших поселень культури лінійно-стрічкової кераміки	187
<i>Козленко Р. О.</i> Монети ранньої Римської імперії в Ольвії: динаміка надходження	197
<i>Колесниченко А. М.</i> Нові черняхівські поселення на Кривоозерщині.....	206
<i>Croitoru C.</i> The <i>Venus pudica</i> Phenomenon (I). ITS beginnings.....	214
<i>Лагодич В.Ю., Овсінський Ю.В.</i> Зовнішньополітичні відносини Аварського каганату та Візантійської імперії у VI-VII ст.	219

<i>Левченко В. В.</i> З історії конфліктів у співтоваристві українських археологів наприкінці 1910-х – на початку 1920-х рр.....	225
<i>Лиман С. И.</i> Анализ средневековых источников в публикации К. П. Пауловича «Конспект, или краткое изложение дипломатики вообще» (1829)	231
<i>Ліхтей І. М.</i> Протидія чеського короля Вацлава I монголо-татарській загрозі у 1241 році.....	237
<i>Лобанова М. А.</i> Реконструкція плану трипільського поселення Сабатинівка I за архівними матеріалами.....	244
<i>Луговий О. М.</i> Ще раз про Маврокастрон та Аспрокастрон. «Чорне» ім'я «Білої» фортеці?	252
<i>Майборода П. А., Волканов С. И.</i> Римский эпос о Пунической войне: попытка перевода и комментария к книге II (1-60) Силия Италика	261
<i>Масюта Д. А., Пиструил И. В.</i> Археологические разведки вблизи парка «Дюковский сад» в г. Одессе	270
<i>Mercer M.</i> The Tower of London during the Wars of the Roses: The Bastard of Fauconberg's attempted attack of May 1471	278
<i>Милашевський О. С., Головка С. В.</i> Поселення черняхівської культури Лозувата-1 Ульянівського району Кіровоградської області.....	286
<i>Николаев Н. И.</i> Ольвийские «борисфены»: П. О. Карышковский или В. А. Анохин?	290
<i>Одрін О. В.</i> Грецькі <i>eschatia</i> і аграрна історія полісів Північної Надчорноморщини	299
<i>Охотников С. Б.</i> Научные археологические общества в Одессе.....	306
<i>Охріменко О. С.</i> Молитва ангелу-охоронцю з французького Часослова XIV ст. з колекції НБУВ.....	312
<i>Паламарчук С. В.</i> Об античных предшественниках городов левобережья Нижнего Дуная в Одесской области	316
<i>Пересунчак О. С.</i> Березівка III – пам'ятка білозерської культури на Середньому Побужжі	325
<i>Пилипчук Я. В.</i> Социальная терминология и властные структуры в истории Кавказской Албании	329

<i>Попова Т. Н.</i> Бициллиеведение: имена и смыслы.....	337
<i>Прохненко І. А., Жиленко М. А., Калініченко В. А.</i> Фальшивомонетна справа на Хустському замку	345
<i>Редина Е. Ф., Савельева Е. С.</i> К вопросу о терракотовых «погремушках» Боспора	354
<i>Руссев Н. Д.</i> Денежное обращение и монетные эмиссии правобережного Поднепровья в эпоху Золотой Орды.....	362
<i>Ручинська О. А.</i> Благодіяння ольвійської еліти у перші сторіччя н.е.	369
<i>Савельев О. К.</i> Фрагмент римского фигурного светильника из Тиры.....	374
<i>Сапожников И. В., Синельников А. С.</i> О римских земляных линейных укреплениях и дороге варваров близ Ольвии.....	381
<i>Снытко І. А., Бондаренко А. А., Алексеев А. М.</i> Новая ольвийская бронзовая монета V в. до н.э. из Гилеи	392
<i>Федорук А. В.</i> Битва при Мурсе (351 г.) в освещении риторических произведений цезаря Юлиана	398
<i>Ціватий В. Г.</i> Концепт «конгруентність» у теорії та практиці дипломатії ранньомодерної Європи: інституціональний дискурс	405
<i>Чепіженко В. В.</i> Аристократичні спільноти в Англії XIV ст. (на матеріалах справи геральдичної суперечки Скрупа проти Гросвенора)	411
<i>Черниенко Ю. А.</i> По поводу некоторых разногласий по вопросам истоков позднебронзовой металлургии юга Восточной Европы	419
<i>Янов Д. М., Корпусова І. В.</i> Російські срібні монети XIV–XX ст. в колекції Одеського археологічного музею: загальний огляд	425
<i>Кушнір В. Г., Сминтина О. В.</i> Олександр Миколайович Дзиговський (15.02.1953 – 29.12.2020)	430
Перелік скорочень	436

Наукове видання

Головний редактор
Немченко Ірина Вікторівна

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я
Випуск XIII

В авторській редакції

Підписано до друку 22.02.2021 року
Папір офсетний

Формат 60×84/8
Тираж 100 екз.

Друк офсетний
Замовлення № 20

Видавництво тов «Удача», Свідоцтво ДК № 4241 від 23.12.2011р.
м.Одеса, вул. Гаванна, 3 тел. (048) 726-54-37, e-mail: mostik-1@ukr.net